LA BATLIA DE MALLORCA

El Batle va ser una institució de caràcter feudal amb funcions de control i administració dels dominis senyorials, a les quals es van afegir atribucions de caràcter judicial. Les monarquies feudals medievals van assumir la figura del *baiulus*, però amb característiques pràcticament anàlogues en principi a les dels oficials dels territoris senyorials.

El batle va aparèixer a Mallorca amb la conquesta de Jaume I i en aquest sentit Jaume Safareig, primer detentor del càrrec, va ser nomenat fins i tot abans de la presa de la ciutat. La institució va néixer amb dues àrees de competències: en la *Carta de Franquesa* apareixen el batle i el veguer com a òrgans encarregats de la justícia, els quals, en el districte únic que constituïa llavors l'illa de Mallorca, tenien jurisdiccions de caràcter patrimonial el primer, i civils i criminals el segon.[1] D'altra banda, el batle es va constituir en el responsable de la gestió del patrimoni reial, dels seus drets, béns i rendes. Malgrat l'escassetat documental sobre la institució en aquesta època, la seva activitat en aquesta àrea la coneixem a través de la documentació de l'Escrivania de Cartes Reials, en la qual trobem la intervenció del batle en els instruments de transferència immobiliària, establiments emfitèutics, dispensa de fadiga o recaptació de lluïsmes que fessin referència a béns del patrimoni reial;[2] també en els comptes del batle Blasco de Sinos entre 1244 i 1246.[3] Aquestes funcions van ser assumides pels procuradors reials a partir de la segona fase del regnat de Jaume II, dins del marc de reorganització administrativa duta a terme per aquest rei.

Judicialment, la Cúria del Batle es va constituir com a tribunal ordinari dels processos de la seva jurisdicció, però també va actuar com a jutge d'apel·lació de les sentències dictades pels batles que van anar sorgint a les viles de la resta de l'illa. Com ja s'ha avançat, les seves actuacions judicials anaven dirigides a la defensa dels interessos reials i la seva jurisdicció abastava, entre d'altres, els estrangers, els jueus, els musulmans, els esclaus i vagabunds, a més de totes les qüestions relatives a censos. També actuava en causes patrimonials i successòries, en litigis sobre tot tipus de béns mobles o immobles i en transaccions i causes civils. La Cúria estava constituïda orgànicament, en primer lloc, pel batle, càrrec de nomenament reial —del monarca mateix o de la Governació de Mallorca— fins que, amb l'establiment del règim de sort i sac en el segle XV, va passar a ser elegit per aquest sistema. La figura de l'assessor tenia característiques semblants a la de l'assessor de la Governació, com també les de l'escrivà i altres oficials del Tribunal.

---

[1] Pau Cateura Bennàsser: *Mallorca en el segle XIII*, Palma, El Tall, 1997, pàg. 27.

[2] Álvaro Santamaría Arández: "Fuentes relativas a las Islas Baleares: Curia de Gobernación y Procuración del Real Patrimonio", a *Fonti e cronache italo-iberici del Basso Medioevo. Propettive di ricerca*, Firenze, Istituto Italiano di Cultura-Barcellona, 1984, pàg. 139-207.

[3] Pau Cateura Bennàsser: "Las cuentas de la colonización feudal (Mallorca, 1231-1245) ", a *En la España Medieval*, 20 (1997), pàg. 57-141.

La Cúria del Batle va generar una nombrosa documentació. Tanmateix, la produïda en funció de les seves atribucions administratives del Reial Patrimoni ha desaparegut i es conserven únicament algunes còpies d'aquests volums a l'Arxiu de la Corona d'Aragó.[4] Respecte a les funcions judicials, la documentació produïda per l'Escrivania de la institució que s'ha conservat és bastant rica quant a nombre de volums i sèries, i el seu àmbit cronològic abasta entre el segle XIV i l'extinció del Tribunal en el segle XVIII. La major part d'aquests fons es trobaven als jutjats de Primera Instància de Palma quan van ser lliurats el 1923 a l'Arxiu del Regne de Mallorca.

Les sèries, encara en fase de reorganització, no difereixen, ni en la seva tipologia documental ni en el seu aspecte formal, de les de caràcter judicial de la Governació o de la Reial Audiència en la seva primera etapa. Així, les sèries identificades són les de *Llibres d'actes*, registres d'instruments d'actes de naturalesa variada, com ara certificacions de capítols de franquícies, legitimació de documents realitzats fora de Mallorca, emancipacions de pàtria potestat, elecció i nomenament de tutors o vendes d'esclaus; *Actes de subhastacions*, que són notificacions sobre subhastes realitzades per la Cúria; *Llibres d'adjudicacions i depòsits*, peticions d'adjudicació judicial de béns; *Causes*, o plets o d'índole civil; *Comparicions i introduccions*, recullen les compareixences de persones amb intenció d'actuar judicialment —per introducció de causes d'apel·lació, respostes a citacions judicials, plets, etc. També, les sèries de *Crides i proclames* i de *Decrets*, on es registren les accions iniciades mitjançant una suplicació i concloses per resolució o decret; els *Llibres d'empares,* amb referència als embargaments o segrestos de béns per manament del batle; la sèrie de *Lletres*, que recull les cartes expedides pels batles; la de *Mandats* o manaments judicials; els *Notals i actes de vendes d'immobles*, que són registres d'escriptures de venda de béns immobles a conseqüència de la seva subhasta judicial; els volums de *Provisions*, actes dispositius o resolutius emanats del batle; els de *Raons*, que són al·legacions i excepcions de nul·litat a manaments judicials; els de *Retiments*, que són renúncies a la possessió d'immobles a cens, tornant-los a l'establidor; els registres de *Sentències*; els de *Seqüestres i distribucions de seqüestres*, cartes que disposen el segrest de béns i actes de segrestos; els de *Subhastacions*, amb dades sobre immobles subhastats per ordre del batle; els de *Suplicacions o peticions*, accions judicials iniciades mitjançant una sol·licitud fins a arribar a una resolució mitjançant una provisió, una sentència, un decret, etc., i els de *Vendes o vendes de penyores*, és a dir, registres de vendes en subhasta pública i a petició de part interessada d'objectes dipositats en penyora.

☞ ***

☞ Dates extremes: segles XIV-XVIII.
☞ Unitats arxivístiques: sense determinar.

[4] ACA, Cancelleria, varia 241, 242 i 243.

- ☞ Instruments de descripció: inventari topogràfic dels fons ubicats al dipòsit conegut per *Arxiu Històric*; inventari topogràfic dels fons unificats amb l'epígraf *Clero*.